

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Tompa Diós-Győr című mondájának egy variánsa.

Ez a variáns Andrád Sámuel anekdotái közt van meg, még pedig a 302. anekdota, melynek címe: *Az álom kiásatja az apja kincsét.*¹

Tompa mondájának meséje tudvalevőleg ismeretes.

Andrád Sámuel fordított anekdotái közt ezt olvassuk: Egy dordrecht-i ifjú minden atyai örökségét eltékozolá; ezenkívül pedig nyakig veré magát adósságba. Ilyen panaszos környülállások között nem tudta utoljára mihez fogjon. Sok éjszakát töltött el álmatlanul. A sok gondos gondolkodások miatt elbágyadván egykor, végtére egy nyughatatlan álom jöve reá és látá álmában egy embert előtte állani, ki azt tanácsolá néki, hogy menjen Campenbe és azt cselekedje, a mit egy ember fog néki mondaní, kivel a hídon találkozik és vele beszédbe ereszkedik, mert ez az a mód egyedül, mellyel magán segíthet. A szegény megszorult ifjú úgy vevé ezt az álombeli tanácsot, mintha az ég javallotta volna. Útnak indula azért és szerencsésen Campenbe érkezék. Csaknem egész nap járt alá s fel a hídon, de senkit se látott, kinek hajlandósága lett volna vele beszédbe eredni. Utoljára hozzá szóla egy koldus, aki éppen ott ült és kérdé tőlle, hogy miért csüggesztette úgy el magát és miért jár olyan gondolkodva annyit alá s fel? Elsőbben nem akarta magát kinyilatkoztatni; kívánta azért a vele beszédbe való elegyedést különbféle se hideg, se meleg beszédekkel elmellőzni. De mivel a koldus előtte egy becsületes és igaz szívű embernek látszék, elé beszélé annak az egész dolgot, mely őtöt arra birta, hogy ide utazzon. Én egészen oda vagyok, — mondá utoljára, ha az Isten rajtam rendkívül való úton nem segít. Ugyan hogy lehet kend olyan balgatag — kérdé a koldus, hogy magát az álomra bizza? mi bizonytalanabb az álomnál? Ha én is olyan balgatagul akarnék gondolni, mindigárt Dordrechtbe szaladnék, hogy ott egy nagy kincset kezemhez vegyek, mely egy bizonyos fa alatt elásva vagyon, mivel azt én úgy álmodtam. Más környülállásokat is ada beszédéhez látott álmából, melyekből a dordrecht-i ifjú kihozhatá, hogy annak bizonyosan az ő meghatározott atyja kertjének kell lenni. Neveté ő is a koldussal együtt és ócsárlá a maga

¹ Elmés és mulatságos rövid anekdoták, melyeket innen-onnan változtatva egybegyűjtött és magyar nyelven kiadott Andrád Sámuel. I. darab. (Több nem jelent meg.) Bécs, 1789.

balgatag könnyenhivését. De vajjon e neki csak tréfásnak látszott-e? a már más kérdés. Mert csakhamar azután elbucszúék tőlle, hazasiete Dordrechtbe, mene a kertbe, keresé a megirt helyet, ázni kezdé a fa allját és minden nehéz munka nélkül olyan nagy arannyból s ezüstből álló kincse megtalála, melyből minden adósságát lefizeté és egész életét gyönyörűségesen töltheté.

Ismerte-e Tompa ezt a könyvet? Nem tudhatni. De nem lehetetlen. Andrád Sámuel anekdotái közkézen forogtak s közkedveltségűek voltak. Ha ismerte, hatott-e valamelyest reá ez az elbeszélés? Még kevésbbé tudhatjuk, nem ismervén forrását sem a költőnek, aki kétségkívül magyar hagyomány után dolgozott.

VERSENYI GyÖRGEY.†

Jegyzetek Petőfi és az angol irodalom viszonyához.

A. *Shakespeare*. Petőfinek Shakespeare-tisztelete közismert dolog és szinte egész terjedelmében ki is van mutatva. Akad azonban még egy-két morzsa, mely szintén érdemes, hogy összegyűjtsük; a nagy emberek arcképén a legkisebb vonás is érdekes.

1. *Othello* I. felv. 3. jelenetének vége felé Jago ezt mondja: «As idő méhe sokkal viselő, minek meg kell születnie» (Szász K. fordítása): «There are many events in the womb of time, which will be delivered.» Ez a kifejezés emlékeztet Petőfi: *Erdélyben* c. költeményére:

A század viselő,
Születni fognak nagyszerű napok.

2. *Cymbeline* III. felv. 3. jelenete végén mondja Belarius: nevelt fiairól:

«bár szegényen
Neveltem e barlangban, hol hajolva
Járkálnak, lelkök mégis paloták
Boltjáig ér.»

(Rákosi Jenő ford.)

«though train'd up thus meanly
In the cave wherein they bow, their thoughts do hit
The roofs of palaces.»

Levél Arany Jánoshoz c. költeményben valamelyest hasonlított erre a négy sor:

«S jártam azóta magas fényes paloták körül, a hol
Minden, minden nagy; gazdáik lelke kicsiny csak...
Akkor eszembe jutott alacsony hajlékok, ebben
Mind kicsinyecske, de a gazdának lelke nagy és szép.»

3. Az *Ivás közben* c. költemény kilencedik versszaka így szól:

Hadd igyam hát! hogy forogjon
Kerekem —
Meg sem állok, csak a kancsó.

Fenekén,
Bárha mindgyárt — a mint Falstaff szólana —
Bárha, mondom, egy mérföldig tartana.

A Falstaffra való célzás IV. Henrik, II. rész, V. felv. 3. színére vonatkozik, a hol Falstaff cimborája, Hallga (Silence) éneklí:

Kiiszom a pohárt, add ide
Ha egy mérföld is a feneké.
(Lévy ford.)

Hogy Petőfi Hallga helyett Falstaffra hivatkozik, az lehet emlékezetbeli megosuszamlás, de lehet szándékos változat is, mert a mámoros hangulat jellemzőbbnek találja a pohos boriszákra, mint kisebb jelentőségű pajtására. A költemény 1844-ből való, tehát Petőfi már akkor is jól ismerte Shakespeare nagy művein kívül kevésbé ismert históriáit is.

4. Az *Uti levelek* IV. levelében is hivatkozik rá: «azt mondanám neki szembe: hazudsz, akkorát, mint Falstaff!» (vö. Irod. 7:50).

5. A *Hóhér kötelének* XV. fejezete így kezdődik:

«— Hiripi pajtás. szólítám őt meg másnap, amint fölébredt, mit álmodtál?

— Szépet, barátom, gyönyörűt! felelt ő; azt álmodtam, hogy én vagyok az az angol herceg, kinek nevét már nem tudom, csak annyit tudok róla, hogy testvére őt egy kád malváziai borba fullasztotta! Úgy-e, fölséges álom? malváziai borba fulladni . . .»

Ez a hely a Petőfőtől annyira bámult III. Richardnak I. felv. 4. színére céloz, mikor a két gyilkos, kiket Richard az ő bátyjának, George, Clarence hercegének meggyilkolására fölbérelt, egymással tanakodik:

«1. gyilkos. Űsd nyakszirten a kardmarkolattal, aztán dugd a malváziai hordóba a szomszéd szobában.

2. gyilkos. Oh fölséges gondolat! mártást csinállok belőle.»

S a gyilkosság végrehajtása után az 1. gyilkos ezeket mondja: «Kivül a malváziai hordóba duglak.»

Az V. felv. szellemjelenetében:

«Nyomasztva szálljak rá lelkedre holnap!
Ki undok borban fürdötém halálra.
Szegény Clarence, kit álnokul megöltél!»

Idevág Kemény Zsigmond Gyulai Páljában is egy célzás (V. rész, 5. fej. elején). «mintha a fejedelem ő fensége utaztatás helyett, más ötletre bökkenvén, egy vad angol király példájára, ki testvérét boros hordóba dongásztatá be, őt szinig rózsavizzel töltött kádba fulasztatja.»

6. Az *Uti levelek* VI. levelében idézi a híres szálló igét: «Királyságotat egy lóért! kiáltja III. Richard. Jövendóm felét egy nyugott óráért! iáltom én . . .» (III. Richard. V. felv. IV. szín; v. ő. Irod. 7:50 k.)

7. A *Széphalmon* c. satírában Kazinczy Ferenc kertjéről így ír:

«Nagy ég, a pompás kert mivé lett!
Még mostan is mosolyg, mosolyg,

De szívet-szagगतólag,
Mint a megörült szép leány.»

E sorok minden olvasáskor önkéntelenül a szegény Ophelia képét idézik fel bennem.

8. *Egressy Etelkéről* írja:

«Shakespeare, kit úgy szeretsz, Shakespeare képzelete
Teremté e leányt egy boldog perciben . . .»

9. A *Helység Kalapácsa* IV. énekében a kántor rémületét így jellemzi:

«Oh Hamlet! mi volt ijedésed,
Mikoron megláttad atyád lelkét,
Ahhoz képest, a mint megijedt
A helybeli légyszívű kántor
Feleségének látásán?»

10. *Költő lenni vagy nem lenni* c. költeményének felírása Hamlet monológjának híres kezdő sorát másolja.

B. Dickens. A XVIII. *Uti levélben* magasztaló sorokat ír Dickensre: «... ő szerez valamennyi író közt legtöbb jó kedvet, ő neveltet meg legtöbbet. Ez a legszöbb küldetés a földön: másokat földeríteni. Oh, ha most hét mennyország van, az isten okvetetlen még egyet fog teremteni s e nyolczadikba majd Bozot helyhezteni. mint az emberiség legnagyobb jóltevőjét, mulattatóját.» — E sorok csakis a Pickwick-klubra vonatkozhatnak, mely a negyvenes években már igen ismert volt nálunk. Jókai is írja (Levél dr. Fenyvessy Ferenchez 1880, a pápai Jókai-ünnep alkalmával), hogy pápai diák korában, mikor Petőfivel megismerkedett: «[tanulmányoztam] Boz Dickens első művét, a Pickwick klubbot» (Olasó. Jókai 231. sz. 18. l.).

De úgy érzem, hogy Dickensnek egy másik regénye, *Twist Olivér* is mély hatást tehetett Petőfire, még pedig *Apostol*-ára. Sylvester gyermek-kora. midőn gonosztévők, tolvajok közt nevelkedik, erősen emlékeztet a szegény kis Olivér szenvedéseire, ki szintén hasonló körülmények közt él. Tudvalevő, hogy ez a regény Dickensnek első nagy műve, melyben a főhős a szenvedő gyermek, későbbi regényeinek és sok utánczójának kedves alakja. Azt hiszem, részletesebb összevetés igazolná sejtésemet. *Twist Olivér* különben már 1843-ban magyarul is megvolt Gondol Dániel fordításában.

TOLNAI VILMOS.

Petőfi és a «szerbus manier».

Salkovics Károly, Petőfi rokona és egykori tanulótársa, egy kis füzetet őrzött, mely saját kézírásában tizenkét vers másolatát tartalmazta. Ötöt Petőfiének vallott, ki azokat még katonáskodása idején, Horvátországból küldözgette neki leveleiben. Baróti Lajos, ki a füzet tartalmát a nyilvánossággal megismertette (*Vasárnapi Ujság*. 1897. 3. sz.), a *Coriolan* c. vers kivételével, melyet Tárkányi Béla írt, a füzet egész tartalmát

Petőfinek tulajdonítja. Azon az ötön kívül tehát, melyek alá Salkovics a Petőfi nevét jegyezte (mert — mint Baróti mondja — «nyilván csak ezeket tartotta Petőfi költeményeinek»), ő még hattal szaporítja az «ifjúkori kísérletek» eladdig ismert létszámát. A hat közül három csak változata ismert ifjúkori daraboknak; kettőre azonban csak tartalmi, s egyre csupán formai bizonyítékai vannak Barótinak. A tartalmiak csak a *Honvágy* címűre nézve meggyőzők, a *Triolettre* elégtelenek. Ez utóbbit tehát nem volna szabad a hiteles Petőfi-versek közt közölni, hanem az *Első szerelem* cíművel együtt, melyről a következőkben fogok szólni, s melyre nézve Baróti formai bizonyítékait semmisnek tartom, legfeljebb a «nem hiteles szövegűek» csoportjába vehetnék fel a Petőfi-kiadások.¹

Az *Első szerelem*ről Baróti ezeket mondja:

«A sűrűn előkerülő ellentétek, a kedves összehasonlítása a természet tárgyaival: oly vonások, melyek Petőfi más költeményeiben is előfordulnak s egyik sajátosságát teszik. E költemény hihetőleg 1839 őszén keletkezett, mikor Petőfi Sopronban katonáskodott» (id. h. 35. l.). Őszintén megvallom: nem tudom, Petőfié-e ez a költemény, vagy nem; de azt tudom, hogy ifjúkori kísérleteiben (pláne 1839-ben!) oly jellemző sajátosságot megállapítani, amelyről okvetlenül ő rá, s csak ő rá következtethetnénk, nem lehet, mert nincs, minthogy ő még ekkor nem eredeti költő, hanem utánzó gyermek. «A sűrűn előkerülő ellentétek, a kedves összehasonlítása a természet tárgyaival», miket Baróti bizonyítékul említ, egyáltalán nem alkalmasak arra, hogy megkülönböztető jegyül szolgáljanak; száz meg száz, más-más költőtől eredő költeményben lehetne találni ugyanilyen sajátosságokat.

Van egy válfajilag jellemző sajátossága a szóbanforgó költeménynek, csakhogy az nem Petőfié, hanem Vörösmartyra s így a költeményt — ha Petőfié volna is — Vörösmarty-utánzatul minősíti. Idézem kezdő sorait:

Szép a rózsza hajnal-ébredése	Csendes éjjel viruló berekben;
A leányka arczatja szebb volt;	Nyájasabban kelt a lányka hangja
Messze bérozek kékeltő homályán	Ajkai paradicsom-kertéből.
Bájjal ég az arany esti-oszillag;	És ha tiszta a liget-virányit
A leányka nefelejtsz-szemében	Gyémánt-cseppel éltető patakcsa:
Tündérfénnyel szebb csillagzat égett.	Tiszta volt a lányka keble szinte.
Csattogánynak zengeménye nyájas	Tiszta szíve, tiszták érzeményi. stb.

Formája ugyanaz a rímtelen trocheusos, igen kellemes gyorsfutamú verselés, mely Vörösmarty három kiváló szépségű költeményének, a *Földi mennynek*, *Csáknak*, s a mindennek fölött lehellet-finomságú *Hedvignek* is jól ismert formája, s mely a vele járó nemesebb, finomabb népiességgel együtt, szerb népköltészeti minták után, Vörösmarty hatásaként terjedt szét irodalmunkban.

«Mennyet kell a földön is keresni, Mennyet, a föld úgyis elveszendő, Elveszendők akik rajta élnek» — így kezdi első helyen említett költemé-

¹ Baróti cikke óta valamennyi teljes kiadás felveszi a hiteles «ifjúkori kísérletek» közé, egészen a Kardos Albert-féle legújabbig (1916).

nyét Vörösmarty. — Minden mondatának egy-egy darabja átmegy a következőbe s lesz annak mintegy alapköve, de egyszersmind kapcsa a gondolatnak s fenntartója a folytonosságnak. E Vörösmartyasan népies gondolattagozás, a naiv gondolat-kapcsolás belső, elemi ritmusa ismerhető fel az *Első szerelem*nek idézetemet követő soraiban: «A leánykát hévvel én szerettem, Őt szerettem első szerelemmel . . . S hajh a végzet elszakasztá durván, Elszakasztá mindörökre tőle.» A gondolatközlésnek ez a módja alapjában véve nem egyéb, mint a gondolat egyes elemeinek önálló mondatokká taglalása az összeolvasztó (komplikáltabb) egység és folytonosság helyett. Tehát primitívebb foka a kifejező gondolkodásnak. Mikor Vörösmarty azt mondja: «Tarka s tarkább lett tapasztalása» (*Hedvig*), akkor is csak elemeire bontja azt a gondolat-egységet, hogy «egyre tarkább lett». Így bomlanak elemeikre az *Első szerelem* kezdő hasonlatai is. E helyett: a leány arca szebb volt a rózsza hajnal-ébredésénél, naiv tagozással így szól: «Szép a rózsza hajnal-ébredése, A leányka arculatja szebb volt». S ugyanilyen lépcsőzetes taglalással folytatja tovább is. Népiesség ez is, ellenére az idegen (bár magyar fülben könnyen otthonosodó) formának s az egyébként irodalmi nyelvnek; népiesség, Vörösmarty nagy leleménye, kinek népiessége szélesebb s változatosabb körű, mintsem hinnők. s nagy és nemes eredetiséggel különbözik mindenki másétól.

Mi jellemzi tehát Vörösmarty említett költeményeit, meg az *Első szerelem* címűt, s azt az egész ágát a magasabb rendű népiességnek, mely Vörösmarty ezen darabjaiból indul ki? A gondolatmenet egybeolvadó folytonossága helyett egymásmellé rakott gondolat-tagok; kötőszók s általában a beszéd kapcsoló formái helyett önállóan egymás után lépdelő mondatok, melyeknek összetapadása, egy-egészebe ömlése csak a felvevő tudatban megy végbe. A gondolat- és mondatszerkezet e sajáttságaihoz illő kisérőtül járul a versforma is: a rímtelen ötös trocheusok szakadatlan sorozata, melyekbe nyugvópontot sem rím, sem versszakba tömörülés nem hoz, melyek épűgy egyenként, önálló tagokként sorakoznak egyvégtibe, mint tartalmuk: a gondolatmenetnek elemileg különvált tagjai. Ezt a versformát, a velejáró jellegzetes népiességgel együtt. nevezem én Toldy Ferenc nyomán *szerbus maniernak*, mert e kifejezés rámutat eredetére is, meg egyúttal a korból is éreztet valamit, mely e költői modort, ha nem is széltében, de számottevő buzgalommal gyakorolta. Aki a szerbus manier körébe tartozó költemények belső rokonságát valaha észrevette, az nem fog habozni az *Első szerelem* hovátartozása iránt, s nem láthat benne Petőfit jellemző sajátságokat.

Hadd használjam fel ez alkalmat a jelzett költeménycsoport történeti megvilágítására. A magyar irodalmi népiességnek egyik ága ez is, és gyöngédség, báj, költői nemes szépségek tekintetében nem áll mögötte a rendszerint emlegetett speciális magyar népiességnek, mely a Petőfié.

Jóllehet, a szerb népköltészet formákban is elég gazdag és változatos, a speciális szerb jelleget minálunk az ötös trocheusos, rímtelen, szakadatlan versformához kötötték. S ezért nem áll ebben a speciálisan ú. n. szerbus manierban a kezdeményezők között Vitkovics, ki átdolgozásaiban

rendszerint megváltoztatta az eredeti versformát.¹ Egyetlen, az eredeti formához ragaszkodó verse a *Szép leányka* volna. De az aligha az övé, s egyébként is csak halála után, 1833-ban látott napvilágot.²

Az elsőség Kazinczyt, a stilkülönbségek érzékeny művészetét illeti meg. Már 1789-ben átültette, Goethe közvetítésével némeiből, az *Azzán-aga* c. balladát.³ «Mi fehérlik a zöld erdő mellett? Vajjon hó fehérlik-e vagy hattyú? Volna hó, úgy már felolvadt volna; Volna hattyú, úgy már fel-

¹ A szerb népköltészet iránti érdeklődés nálunk tudvalevőleg Vitkovics-essel kezdődik. Ime ez érdeklődés egykorú nyomai: Vidényi J. (= Vitkovics): A' Ráczy Nyelvrül. *Tudom. Gyűjt.* 1819: X: 99—108. (Szól a szerb népköltészetéről is, egy darabot lefordít, s említi Vuk gyűjteményét). — Névtelen cikk: Szerbus Népdalok. *Haszn. Mulats.* 1824: II: 348—351. (A Vuk-féle gyűjteménynek Lipcsében 1822, 23, 24-ben megjelent szerb-német nyelvű kiadását ismerteti.) -- Névtelen cikk: Ballada. *Haszn. Mulats.* 1825: I: 50—55. (Röviden a szerb népköltészetéről is.) — Serbische Hochzeitslieder, herausgegeben von Dr. Wolf Stephansohn Karadgich. Metrisch in's Deutsche übersetzt von E. Eugen Wesely. Pest, 1826. (Tanulmány szerű bevezetéssel és 50 lakodalmi dal német fordításával. Wesely vinkovcei gimn. tanár volt. Előfizetői sorában ott látjuk Jankovich Miklós, Kollár János, Rummy György Károly, Schedel Ferenc, és Vitkovics nevét.) — Toldy F: A' Szerbus Nép-költéséről. *F. M. orsz. Minerva* 1827: III: 1153—1167. (Az előbb említett Wesely-féle gyűjt. bevezetésén alapszik. Visszatekint a szerb modorú magyar kísérletekre is, lefordít néhány szerb darabot, s közzé teszi Vörösmarty Csájkját, mint szerb modorú, de eredeti magyar balladát). — Toldy: *Tudom. Gyűjt.* 1828: I: 104 (az 1828-iki *Aurorát* ismertetvén, szöbe hozza Vitkovics ott megjelent *Hajkun*-fordítását, s kéri V.-ot, hogy «felesebben gazdagítsa litoraturánkat ama' poétai nemzet» kincseiből). — Névtelen: *Tudom. tár* 1835: V: 217—220. (Vuk gyűjteménye IV. kötetét ismerteti. A meg nem nevezett ismertető: Toldy). Székács József: Szerb népdalok és hősrégék. 1836. — Figyelmet érdemelne a hazai szerb nyelvű irodalom idevágó termelése is: 1835—36-ban Budán, az «egyetem betűivel» szerbus nyelvű népdalkiadványok jelentek meg; l. *Tudománytár* 1835: VI: 232; 1837: 1478. l. — Fabó Bertalan szerint (*A magyar népdal zenei fejlődése.* 1908: 290. l. jegyz. és 531—532. l.) a pesti magyar színpadon, Rothkrepf Gábornak Balog István *Cserni Gyurka* c. színművéhez írt zenéjében «1810 körül elébb csendül meg a szerb népdal, mint a magyar».

² Ez a vers u. i. harmadmagával «Szerbus dalok» közös cím alatt jelent meg (*Aurora* 1833: 263—265. l.); aláírás csak az utolsó alatt olvasható, így: «Karlovicezi Sz. J.»; ez pedig Székács József jegye. A három dal közt közbülső a Vitkovicsnak tulajdonított *Szép leányka*. Ha az elsőt és harmadikat elfogadjuk Székácséknak, nincs kellő ok a középső kivetésére. Székács, a *Szerb Népdalok és hősrégék* kiadásakor (1836), a folyóiratokban már azelőtt közzétett fordításait lényegesen átdolgozta; emnélfogva az a körülmény, hogy az *Aurora*-beli szövegnek csak egy-két sora egyezik az 1836-iki hiteles Székács-félével, Székács szerzősége ellen mit sem bizonyítana. Szvorényi József, Vitkovics műveinek az Abafi-féle Nemzeti Könyvtárbeli kiadásában (I: 167—168. l.) Toldy Ferencre hivatkozva tulajdonítja Vitkovicsnak.

³ *Poetai berek*: 211—216. l. *Gyász-dal Azzán-ágának szép de szerencsétlen nője felől.* -- Kazinczy egy levele szerint (Musiczky Luciánhoz, 1812 febr. 5.) «mennyei szépségű elégia». (*Kaz. lev.* IX: 276. l.). — Toldy (id. h. 1827: 1165. l.) így nyilatkozik róla: «Megfoghatatlan, miként ezen gyönyörű ének nálunk legkisebb figyelmet sem tudta nyerni».

röppenne» — így szólal meg, német hangszűrőn át magyarul a szerbus manier, kissé döögösen ugyan, de a stil-színezetnek már érezhető saját ízével. Kazinczy másik e nemű kísérlete, a *Gibárt és Irma* c. költemény¹ már Vörösmarty rokon-darabjai után következik, de azok hatása nélkül.

Vörösmarty előtt még csak Kölcsey egy versét említhetem ki már 1814-ben érdeklődött a szerb népköltészet iránt, miről *Rácz nyelvből* c. verse is tanuskodik. *Vitézi énekek* címen is maradt fent egy szerbből való, keltezetlen fordítása. Minket azonban, formája miatt ezúttal csak *Panasz* c. költeménye érdekel, mely így kezdődik: «Jaj nekem s jaj annak a ki engem Verset írni bűmra megtanított». Csak versformájával képviseli a szerbus maniert, s nem egyszersmind gondolatformáival is, bár egy esetben már Vörösmartyas gondolat-tagozást mutat: «Dalba szállt az érzés húrjaimról, Dalba szállt az estve szent homályán». Kétségtelenül Kölcsey *Panasz*-a volt az, mely Vörösmartyt is rokon kísérletre bírta. A *Panasz* u. i. a *Hébe* 1826-ra szóló, de már 1825 vége felé megjelent kötetében jött ki. Stettner György már nov. 18-án tudósítást kér felőle Vörösmartytól, dec. 18-án újból kéri «Kölösey verseit a *Hébeből*». Vörösmarty már dec. 12-én megírta neki a *Panasz* két első sorát, ezzel a megjegyzéssel: «Nem lévén kezernél *Hébe*, most csak ennyit írhatok». Tehát a két első sort könyv nélkül tudta, mi bizonyítja, hogy megragadta figyelmét, s mi a versforma megjegyzésére épen elegendő is. Az egész költemény másolatát pedig 1826 jan. 2-án küldi meg Stettnernek, s ami nevezetes, már egy hasonló formájú saját szerzeményével, a *Földi mennyel*, s egy más versformájú, de rokon szellemű költeményével, a *Helvita halálán* cíművel együtt. Ez utóbbit a levél szerint «épen ma csinálta», a *Földi mennyet* pedig így vezeti be: «és ime még egy régibb». Régibb: t. i. ahhoz a ma írt vershez képest régibb. Mindezek igazolják, hogy Vörösmarty közvetlen versmintája Kölcsey *Panasz*-a lehetett.²

A *Földi mennyel* kezdődik a szerbus manier tulajdonképeni szerepe költészetünkben. Szerb modorára Gyulai is figyelmeztet: «E költeményen, valamint az alább következő *Csákon*, mind alakban, mind szellemben a szerb népdalok hatása érzik, amelyeket V. épen ez időtájt olvasott a Toldy figyelmeztetésére.»³ Toldy is csak erre a költeményre célozhat említett értekezésében: «Vörösmarty pedig egy Szerbus manierban dolgozott dallal ajándékoza — meg, mellyben egyszersmind a Szerbusoknál szokásban

¹ *Muzáron*: III. 1829: 318—322. l. Kazinczy ezúttal egy Kovacsóczy-féle balladát dolgozott át, mint u. o. ő maga mondja: «azon alakban, mellyet Göthe választott az Azán aga' cím alatt adott Szerbusi énekhez».

² Stettner és Vörösmarty levélváltását l. *Vörösmarty Emlékkönyve*. Szerk. Czapáry László. 1900: 199, 203, 207—213. l. — A *Földi mennye* V. levelében csak 17 soros; ilyen alakban jelent meg az *Aurorában* is (1827: 140. l.), valamint V. Munkái két első kiadásában is. Gyulai szerint alighanem csak 1845-ben írta hozzá a befejező 14 sort. (*V. M. Össz. Munk.* 1884. I: 378.)

³ *V. M. Össz. munk.* 1884. I: 378.

lévő *quinarius trochaeus* is megtartá.»¹ — Másik szerbus modorú költeménye: *Csák*. Ez Toldy imént idézett értekezésében jelent meg először, a következő bemutató sorok kapcsán: «Eredeti balladát, *Szerbus stílusban* nálunk első 's eddig egyedül Vörösmarty ada; 's én annak kéz-iratát a' költő barátságából bírván, annak közlésével akarom olvasóimat eleresztetni» (id. h. 1166. l.). — Semmi kétség ezek után, hogy a harmadik «mind alakban, mind szellemben» rokon költemény, *Hedvig*, melyet Négyesy a «rimtelen ötös (=szerb) trochaeus» mintájával nevez meg, szintén a szerbus manier képviselője.² Mindaz, ami a nagy költő hasonló szellemű alkotásaiban választékos, magasabb rendű népiesség, e legendában éri el tetőpontját. bizonyos stíl-sajátságokat a remekmű hatalmával kötvén hozzá egy idegen eredetű versformához. A szerbus manier e legenda által szűnik meg *szerbus* manier lenni s innen kezdve mint Vörösmarty nagy eredetisége utánóztatik irodalmunkban, le egészen a Petőfinék tulajdonított *Első szerelemig*, sőt korban azon is innen. E versformát Vörösmarty tette irodalmunk sajátjává, ő lehelt reá egy ezentúl örökké velejáráó stíl-hangulatot, ő öntötte el megfelelő, a magyar népies naivságban is otthonos, de a maga nagyszerű ihletén ünnepivé magasztosult gyöngéd választékossgal.³

A Vörösmarty által eredetivé kiképzett forma legelőször is a mintaadó Kölcseyre hatott vissza, kinek *Könyecsepp* c., 1831-ben írt költeménye, mely az *Aurora*-ban (1833: 77—78.) *A' köny* cím alatt jelent meg, már tele van a gondolat Vörösmartyiasan naiv tagozásával: «Csöndes ifjú járdal andalogva, Andalogva szent berek homályán.» — «S bitor ajkán a csöpp égni kezdett, Égni kezdett, bár leszálta hűsen;» — «És alatta leltem gyöngelyánykát, Gyöngelyánykát ülni könnyel áztan.» S az egész költeményen már a *Földi Menny* és *Hedvig* naivul gyöngéd kellemé ömlik el. A *Panasz* és a *Könyecsepp* között Vörösmarty múzsája suhant keresztül.

Vörösmarty költeményei után időrendben Toldy⁴ *Székács*⁵ és Bajza⁶

¹ *F. m. orsz. min.* 1827: 1165. l. — L. még: Tolnai Vilmos: *Irod. tört.* 1916: 289.

² *Hedviget* 1829-ben írta, s az *Aurora*-ban adta ki (1830: 136—143. l.). — Négyesy: A mértékes magyar verselés története. 1892. 328. l.

³ Szemere Pál, *Hedvig*ről értekezvén, a versformáról nem szól, de megjegyzi, hogy a költeményen «bizonyos, népregéinkkel rokon, magyar sajátság érezhető, s érezhető inkább, mint theoria gyanánt kimagyarázható». Szép szóval nevezi «nemzeti tündériség»-nek a «tárgynak és személynek emberfölöttiségre magasztatását», mely szerinte V. minden költeményét, ezt is, jellemzi. (*Munkái*. Kiadja Szvorényi. 1890. II: 121—126.)

⁴ Id. értekezésében mutatványul. *F. M. Orsz. Minerva*: 1827: 1163—64. l. Az ott közölt hét darab közül három egészen, kettő legnagyobb részében szerb trocheus.

⁵ *Koszoru* 1830: 33. l. A mosdó leánya. — *U. o.* 1831: 145—151. l. Lelt Simon és 151—156. l. öt Szerbus népdal. — *Aurora* 1831: 174—180. l. A szakadári leánya. — *U. o.* 1832: 316. l. Szerbus dalok. (Bérczeken túl szállt három madárka). — *U. o.* 1833: 171—179 l. Marko királyfi halála; 264. l. Szerbus dalok (Szép leánya, kedves rózsaszálalom). Csak a rimtelen ötös troch. formákat irtam ki.

⁶ Rimtelen ötös troch. formák: *Aurora* 1832: 318—319 l. Ohajtás (itt

műfordításai következnek. Székács József Szerb népdalok és hősrégék címen 1836-ban adta ki összes fordításait, a Bajza Józsefői pedig Munkái 1835-i kiadásában jelentek meg összegyűjtve. Későbbi fordítások és eredetiek ebben a nemből nem nagy számmal vannak, de ami van, az szinte kivétel nélkül a Hedvig választékos, gyöngéd népiességét mutatja, világos bizonyossággal annak, hogy e versformára Vörösmarty nyomta rá egyénisége bélyegét.¹

Nem kétséges, hogy a Petőfiének tulajdonított *Első szerelem* is ebbe a szép sorozatba tartozik. Ő írta-e, nem-e? -- adatok híján el nem dönthető. Magából a költeményből Petőfi szerzőségére következtetni egyáltalán nem lehet, minthogy egy Vörösmarty hatása alatt kialakult, tehát korántsem Petőfiés költői modort képvisel. Jellemző tulajdonságai felől bátran írhatta volna Vörösmartytól elkezdve bármelyik költő, kinek nevét e típussal kapcsolatban szóba hoztuk. Írhatta volna akár Tárkányi is, kinek (jegyzetben) két idevágó, igazán Vörösmartyas gyöngédségű költeményét idéztem, s kinek egy verse (*Coriolán*) csakugyan ott van a Salkovics-féle füzetkében, melynek darabjait Baróti, ez egyen kívül, mind Petőfiének tulajdonítja. Ép oly joggal állíthatná valaki a szóban forgó verset Tárkányiéké, mint Petőfiének.

Petőfi különben később, 1846 őszén, csakugyan írt egy idetartozó költeményt:

Senki sem szól így a fellegekhez :
 «Napkeletre vándoroljatok, mert
 Napkelet a szép hajnal hazája,
 Ki rózsákat mosolyog reátok,
 Lángrózsákat sötét arczatokra». stb.

(Sz. J. kisasszony emlékkönyvebe.)

Az *Első szerelem* tehát nem szerepelhet Petőfi hiteles ifjúkori versei között, mert az az érvelés, melynek alapján Baróti Petőfiének hirdette, erőtelennek bizonyult.

HORVÁTH JÁNOS.

még cím nélkül); 319—320. l. Egyesület (cím nélkül). Munkái 1835-iki kiadásában még: Leányi törvényszék, Vadászkaland, A szerencsétlen lóvadász: A látogatás (Goethe után; strófás). Szerb darabjait Talvj és Gerhard gyűjteményéből fordította. (l. Szűcsi: Bajza József. 1914. 66. l.)

¹ L. még a szövegben említett költeményeken kívül: Major Lajos: *A hunnások királya*, Herder után (Koszorú 1834: 154—155. l.); Czuczor: *Száz Margit álma* (u. o. 1837: 296—300. l.); Garay: *Monda Isten: nap legyen...* (Hajnal: 1838); Vachott Sándor: *A szilaj leány* (Athenaeum 1838. I: 186. l.); Sárosy: *A világtalan dalnok* (Emlény 1839: 145—156. l.); Firtosalyi Gergő (= Gállfy Sándor. L. Abafi-féle Figyelő: V: 329—331. l.); *Szerb dal* (Remény 1839: 136. l. és Figyelmező 1839: 275. l.); a következőket csak szerzőik összegyűjtött műveiből ismerem: Tárkányi: *A hárfa* és *A királyfi kalandja* (Költeményei. Pest, 1857: 93—102 és 103—113. l.); Sárosy: *A két művész, A két szerelmes (szerb dal)* és *A szerencsétlen Mita (szerb dal)* (Össz. Művei. Abafi-féle Nemz. Könyvtár, é. d. I: 229—241, II: 219—221 és 222—224. l.); Gyulai Pál: *A köember* (Költeményei. 1904. I: 22—29. l.). — Találni kevésbé tisztá képviselőit is a szerbusz manírnak; így pl. a következők szakozatlan ötös trocheust mutatnak ugyan, de rímmel (páros rím): Czuczor: *Remete Péter* (Koszorú 1837: 172—177. l.); Sárosy: *Vidak Gyorgye* (Össz. Művei, id. kiadás, II: 278—286. l.).

Egy bécsi lap Kisfaludy Károly haláláról.

Az *Allgemeine Theaterzeitung und Originalblatt für Kunst, Literatur und geselliges Leben* — Wien 1830. XXIII. évfolyamának 146. számában olvassuk a következő meglehangú nekrológot: «*Kisfaludy Károly nincs többé.* Ez a kitünő magyar költő, akire a magyarok joggal lehetnek büszkék és akinek a neve a külföldön is ismeretes volt, Pesten, ez év november 22-én¹ életének 40-ik évében meghalt. E nagyszellemű térfiúnak földi maradványait e hó 23-án temették el pompával, nagy részvéttel. Kisfaludy Károlyban a magyar múzsa egyik legméltóbb és legderekabb ifjút vesztette el.» — Majd pedig közli a Bécsben lakó Austerlitz Károly nevű költőnek, aki Kisfaludynak személyes ismerőse is volt, következő ez alkalomra írt szonettjét:

Blume auf das Grab des ungarischen Dichters Karl v. Kisfaludy.

O traure nicht, dass Kisfaludy schied,
Pannonia! von dieser irdischen Szene,
Weih' ihm der tiefen Rührung stille Thräne,
Doch traure nicht, dass Kisfaludy schied;
Er lebt unsterblich fort in seinem Lied,
Und seine freyen muth'gen Lyratöne,
Besingend hell die Tugend deiner Söhne,
Sie wirken fort in jedem Hochgemüth.
Drum freue dich, dir blieb sein edler Geist
Der jugendlich in seinen Liedern waltet,
Der Schönheit hehre Bildungen gestaltet,
Und jeden Sinn zu den Gestirnen reisst.
So theilst du mit den Himmlischen ein Gut
Und so wie ehemals wärmt dich seine Gluth! --

A cikk végén megemlíti az *Aja* név mögött rejtőző író, hogy Kisfaludy az 1831-iki esztendőre *Jelenkor* cím alatt egy új magyar lapot is hirdetett és, hogy a költő bátyjától, Kisfaludy Sándortól, várható az elhalt költő életrajza.

PERÉNYI JÓZSEF.

Jegyzetek Amade László költeményeihez.

Négyesy László kiadása Amade «idegen nyelven írt» költeményeinek elsejéül a főkódexből közöl — nyomtatásban először — egy Szűz Máriához szóló himnust (1892. 523. l.). Szerény véleményünk szerint Amade *német* versei valószínűleg mind magyar (részben elvesztett) verseinek átdolgozásai. E *latin* költeménynek is megvan a magyar párja, az Istenes Énekek során VI. sz. alatt (407. l.) alatt közölt az a *Nagy szentsége*... kezdetű himnusz, a melyet Abafi adott ki először (Figyelő XII. k.) s amelyet Négyesy is kéziratból tesz közzé. Nem érdektelen, hogy éppen ezt a költe-

¹ Ez az adat téves; 21-én halt meg.

ményt a magyart a főkódexba más kéz írta be, mint a többit, akirábavidéki dialektusát is gyakran bevitte a leírásba. (Négyesy, 514. l.) A nélkül, hogy ez említett körülményből föltételes következtetéseket vonnánk le, megállapítjuk, hogy Amade verse nem pontos mása a latinnak. Ime az első három strófája :

Magna Diva! Tu spes viva
Desperantis animæ!
Potens Stella, a procella
Huius mundi protege!

Nagy szentsége, reménsége
A kétségben esteknek,
Dücsössége fényessége
Oh csillag légy népeknek.

Ad Te clamo, Solam amo
Exul Evæ filius,
In Te spero corde vero,
Qua nihil est certius.

Hozzád kiáltlak, mert ohajtlak
Számkivetésnek fia,
Bízzán látlak, szívből áldlak.
Ez lesz szeretet díja.

O Patrona! Veni prona
Alma salva miserum,
Mater vere, me tuere
Opis Tuæ indignum.

Oh pátronám! az én óráim
Engedd, tudjam, mely korám.
Igaz anyám! kegyes dajkám
Szükségben vigyázz reám.

A két szöveg — s különösen a latinnak tömörsége azt a gondolatot kelti bennünk, hogy itt a magyar készült a latinból. De ennek végleges megállapításához évszámok kellenének s ez tudvalevőleg Amadenál nincs.

Hogy a német verseknek is (bár az előbbivel alkalmazott fordított viszonyban) van valamelyes közük Amade magyar dalaihoz, arra nincs ilyen kézzelfogható példánk; de utalunk a Négyesy-nél IV. sz. német versre (537. l.), melynek gondolatai a magyar versek egyik-másikával rokonok. Versformája egyezik a CXXXIII. daléval s első sora is azonos:

Ah! átkozott színes szív! ³⁵¹ (532. l.)
Du verfluchtes falsches Hertz; (537. l.)

amott az első strófa vége:

Suche dir ein böseren Sinn
Adio! und gehe hin.

emitt a költemény vége:

Legyen azért végső szó:
Gyilkos lélek, adio!

Egyik gondolata

Dann was hertzig ist und klein...

emlékeztet egy másik sorára (CXL. dal, 369. l.)

Ki tudja, picinynek mért oly gráciája?

ami azonban inkább csak a mellett bizonyít, hogy mindkettő Amadeé.

Itt mutatunk rá a CXLI. költeményre, *Van egy kinek neve nincs, de mégis kegyes*... (373. l.), mely akaratlanul is eszünkbe juttatja Faludi

Ferenc *Nincsen neve* c. költeményét (Négyesy kiad. 1900., 51. l.). A kettő ugyan teljesen ellenkező tartalmú, de tudvalevő (Trostler, EPhK. 1914. 205. l.), hogy Greflinger költeménye is — mely Faludinak elfogadhatóan forrásául szolgált — ellendal volt egy, talán Amade versével egyező eszméjű költeményhez, miként a címe is vallja: *Gegensatz auf das Lied* stb. S e szerény adattal is közelebb jutottunk Amade költészetének néhány — nem sok — gáláns vonásához, melyekre még vissza fogunk térni.

Végül, német hatásról lévén szó, hadd említsük meg Amadenak érdekes pár sorát:

Gondolatok

Ohajtások

Másképp vámtúl szabadok.

A *Gedanken sind zollfrei* szállóigének — mely Büchnernél (Gefügelte Worte, 26. kiad. Berlin, 1916.) csodálatosképpen nincs meg — s a melyet a köztudat Nagy Frigyes szájába szokott adni, tudvalevőleg (Fried, Zitate-Lexikon, I. 109. l.) Luther a forrása (*Von Welllicher Oberkeit*), de megvan Shakespeare *Amit akartok* c. vígjátékában is.

GÁLOS REZSÓ.

Két Boccaccio-novella XVI. századi irodalmunkban.

1. Trágár Balázs históriája.

A XVI. századi prédikátor szigorú erkölcsi fölfogásával nemcsak a virágénekeket üldözte, hanem rossz szemmel nézte kora népies epikai termékeit is. Ismeretes Bornemisza Péter nyilatkozata (Postilla, IV: 758^b, Sempte 1578.), melyben elítéli azokat, akik «királyfia kis Miklósról, poéták óriásról, Apolloniusról stb.» szóló «álnokul költött fabulák»-at hallgatják. Ugyane munkájának egy másik helyén (839^b l.) a népies históriák olvasását sem tartja illőnek. Közlöm az egész részt érdekes irodalomtörténeti vonatkozásai miatt;

«Mi mulatságnac tartjuc az Hiltoriakat, kiket *Markolff* fiblagarol irtac, auagy amaz *Tragar Balajról*, ki az Baratokhoz ment kiraly paranczolaty-tyaua, hogy legitezec meg, Mert ezert kel hazudni az Kiraly előtt, es azt feleltec: Fiam, mi nem tudunc hazudni, mond az: Bár á legyen egyic. [A lap szélén vagy ahogy Bornemisza nevezi: «az karaján»: *Az ki hazud, mondhad: Bár á legyen egyic.*] Az otan az Apatzac között nemaua tötte magat, es meg hafafította őket, es kiralyne afzony előtt azbol Izerzet czufflagot. Azonkepen á kiket irtac nemelly czuffokrol, kie vgyan mesterfe-guel tanullyac az czelczapaf, Es loc orfzagnac nagy hirefékis, mint Németerfzagba *Eulenfpiegel*, *Orlando*, es többec. Mondoc te azt gondolod, hogy ezec nem ördögi kifirtetec. Maga ez ektelen trefalo mulatsaguál, el fzakaztya az idüőffegre valo vigyazafu, aztis az ki mieli, azokatis kie az felekbe gyönyörködneç.

Később, az udvari bolondokról szólóban (862. l.) újra megemlékezik róluk:

«Kiknec [t. i. az epicureus nagy uraknak] aztaloknal Iftenfélő értelmes emberoc [zausanac nincz helye. Hanem mint regen *Markolf* volt, es *Tragar Balas*, valamit mondnac meznelis édesb».

Annyi mindjárt kétségtelen ebből, hogy a Markalf históriája mellett Trágár Balázsról is volt magyar népkönyvünk 1578. előtt.¹ Markalf históriája ránkmaradt, ismerjük;² de ki volt Trágár Balázs?

Más adatunk nem lévén, amennyire a fenti két idézetből megállapítható, egy Markalf vagy Eulenspiegel-féle osúfos csélcsap (a «trágár» epitheton ornans nem mai, hanem régi értelmében veendő: possenreisser, landstreicher), aki mint a király udvari bolondja több tréfát vagy zsibszágot művelt. A róla szóló, elveszett népkönyv tréfái közül kettőt följegyzett Bornemisza, mert ezek a barátok és apácák ellen irányultak s így Bornemisszának pápistaellenes fejtegetéseiben épen kapóra jöttek. Az első tréfának, a barátok hazugságáról, nem tudom gazdáját adni, a második azonban a *Decameron*éból ered, a III. nap első novellája egy kései leszarmázásának tekinthető. Ismeretes Masetto di Lamporechio rendkívül elterjedt s Európaszerte utánzott története:³ némának tetetve magát kerítésnek áll be egy apácakolostorba, ahol csakhamar sikerül neki az apácákat megejtenie.

Hogy mint került hozzánk ez a história s hogyan jött létre az egész népkönyv, azt a töredékes adatokból nehéz volna megállapítani. Hasonló tárgyú német népkönyvet nem ismerek, valószínűnek tartom azonban, hogy Olaszországból származott, amit a Boccaccióból való epizód is igazol. Épügy kerülhetett hozzánk, mint Andreuccio kalandja (*Decameron*, IV: 5) Ilosvai Toldijába.⁴ A háborús viszonyok miatt lehetetlen e nyomon tovább folytatni a kutatást, mindössze annyit tudtam megállapítani, hogy az olasz Balázs, *Biagio* (vagy az északi nyelvjárásokban *Biasio*) a XVI. században a féleszű parasztleány típusát képviselte.⁵ Mint magyar közmondásainkban is Balázs az eszelős és szeleburdi embert jelenti:⁶ Dugonics idézi (I: 111) a következőt: Adós a' Baláznak, — szerinte anyyi,

¹ Ennyit már Kiss Aron is megállapított vázlatos Bornemisza-életrajzában. (Prot. Szemle, III: 15 l.)

² Első kiadása: 1577. Nyilvánvaló a fenti idézetből, hogy végleg el kell vetnünk Bod Péternek azt az állítását, mellyel e népkönyv magyarra való fordítását Bornemisszának tulajdonítja.

³ Gazdag irodalmát l. A. C. Lee, 'The Decameron. London, 1909. 59—62. l.

⁴ L. Földi József, IK. 1908.

⁵ Csak hivatkozásokból ismerem a következőket: «Si crede Biasio.» (Cintio dei Fabrizi, Origine dei volgari proverbii. 1526. No 17.) Fortini, Novelle di autori senesi, nov. 8. (L. Bolte, Schumann-kiadását, Bibl. Lit. Ver. Stuttg. 197. köt. 407 l.) Talán ide tartozik egy XVIII. századi nápolyi népkönyv is: Nasceta, vita e disgrazie de Biasio Valentino, 1748. (L. Imbriani, Propugnatore, VIII. Id. Bolte, Montanns-kiad. Bibl. Lit. Ver. Stuttg. 217. köt. 582 l.)

⁶ L. Erdélyi, Magyar közmondások könyve, 1851, 25 l. 502—510. Nem ide tartoznak azonban a Balázs-járáásra vonatkozó Balázs vitéze és a Balázs papról szóló közmondások. (511—514.)

mind bolond, mert Balázstól nem kölcsönözhetni bolondságnál egyebet. Ugyanó (I: 121): Elég az, hogy Balázs a neve. — Megbecsüli mint Balázs a' hurkát. I: 208.) Ma is él a *Hübele Balázs*, mely már 1620-ban előkerül ilyen formán: No bele Balás, Lovat ád Isten. (Melotai Nyilas István, Szent Dávid huszadik zsoltára, 9. és 81. l.)¹ — Hogy ezek mind összefüggnek-e az elveszett népkönyvvel, azt természetesen nem lehet megállapítani. Mindenesetre érdemes volna népies közmondásainkat abból a szempontból átvizsgálni, mennyiben találkoznak bennük régi népies irodalmunknak s egyáltalában művelődésünknek töredékes emlékei. Nagy érdeklődéssel várjuk Sztripszky Hiador gyűjteményét, mely tudtommal főként e szempontokat fogja érvényesíteni.

2. Szent Ferenc és Szent Péter.

Szintén a barátok ellen irányul Bornemisza következő erkölcsi példája. Miután elmondja Josephus Flavius után (Antiqu. Jud. lib. XVIII. c. 1.) *Mundus és Paulina* történetét, így folytatja az analógiát (Postilla, IV: 887.)

Mi időnkbenis volt ez fele órdögi chalardfag, hogy az Barat az kit gyontatot [t. i. azt a nőt] el hitette, hogy Szent Ferentz hozza menne ettzakara Az wra elzebe vötte, es meg engette felefelegenc, hogy fogadna vigan. De óis hozza kelzítötte magát, czinaltatvan egy nagy kolczot, mintha ő szent Peter volna, es rea fogja hogy hire nekül ala fzöket menyorfzagbul, es annyira meg verte szent Ferentz atyankat, hogy halua vittec el az szemetről az töb barátoc.

Kétségtelen, hogy a *Decamerone* negyedik napja 2. elbeszélésének egy változatával van dolgunk. Itt a kicsapongó Alberto da Imolának támad az az ötlete, hogy a szép, de ostoba velencei Lisettának a fejét elcsavarja, Gábor angyal alakjában. (Ujabban Babits Mihály igyekezett ezt a novellát pszichologiailag elmélyíteni s némiképp «más világtáj felé» fordítani.) A novella tárgya ósrégi, előkerül már a Pančatantrában.² Boccaccio közvetlen forrása vagy Josephusnak Bornemisától is idézett elbeszélése vagy a középkori latin Sándor-regény Nectanabes-epizódja volt.³

Ami a Szent Ferenc—Szent Péter változatot illeti, ennek az útját pontosabban lehet követni. Szent Péter alakja, mint a csiny meghiusítója, először a nápolyi Morlini novellájában kerül elő. (Novellae; 1520. ed. III. Paris. 1855. No. 69. De patricio qui, ut matronam falleret, Christum aemulatus est.) Itt egy nápolyi előkelő polgár Krisztus alakjában akar elcsábítani egy ostoba asszonyt. A gazságot azonban meghiusítja egy szemes ifjú, aki tréfából fölveszi Szt. Péter ruháját s úgy tesz, mintha a

¹ L. még a XVII. századból Magyar Tört. Tár. XVII: 17. — Kis Viczay, Select. adagia, 1713. 10 l. — Szirmay, Hung in Parab. 1807. 95 l.

² L. Lee, i. m. 123—135 l. és Weinreich O. Der Trug des Nectanebos. 1911. Teubner.

³ Ez irodalmunkba szintén átkerült a Heltai-féle fordítással, lásd erről szóló dolgozatomat, IK. 1918. évf.

mennyből jönne Krisztusért, hogy a vacsora végeztével szépen haza vezesse. Szt. Ferenc alakja viszont egy francia elbeszélésben jelenik meg először; Henri Estienne, a híres hugenotta könyvnyomtató és hellenista, *Apologie pour Hérodote* c. művében; első kiadása 1566., előttem az 1607. kiadásban a 272. lapon, chap. XXI.), hol Szent Péter és Szent Tamás valósággal megjelennek és elzavarják az ál-Szent-Ferencet. (Car. S. Pierre, comme portier de paradis, & S. Thomas, comme celui qui ne pouvoit croire telle chose, le vindrent chercher jusques au liet, & le remenerent vn peu plus rudement qu'il n'estoit venu.) Bornemisza elbeszéléséhez legközelebb áll egy német mesterdal, Hager Györgytől, mely azonban tíz évvel későbbi (1588.) Bornemisza munkájánál. A történet Lyonban (zu Leone) esett meg, hol egy kereskedő feleségét akarja gyóntatója Szent Ferenc alakjában meglátogatni. Az asszony elmondja férjének, aki belemeleg a tervbe és

Lis einen schlisel gros
Machen, darzu ein kleitt
Wie Santt Petter pereitt.

Mikor azonban a barát megjelenik, kérdőre vonja:

Wie pist vom himell kumen,
On erlaubung, mein Francozische?

S a nagy kulocsal jól helyben hagyja.

Látjuk, Bornemisza példája még ennél is nyersebb. A mesterdal kiadója, Bolte, (Alemannia, XXII: 164.), francia forrásra gondol. Azonban kétségtelen, hogy Bornemisza és Hager elbeszélése közös forrástól ered, valószínűleg a protestáns szájhagyományban élő anekdotából. Minthogy Bornemisza legtöbb példázatát, amint még bőven lesz alkalmam kimutatni, német elbeszélés-gyűjteményekből vagy pedig közvetlenül halmásból a német népies anekdota-kincséből merítette, kétségtelennek tartom, hogy ez az anekdota is már az 50—60-as években, amikor Bornemisza kint járt, divatos lehetett Németországban.

KIRÁLY GYÖRGY.